

**Projev
spolkového prezidenta Joachima Gaucka
u příležitosti prvního dne připomínky
obětí útěků a vyhánění
dne 20. června 2015 v Berlíně**

Dnes chceme hovořit o lidech vykořeněných.

O uprchlících a vyhnancích, o lidech donucených k emigraci.

O lidech bez domova v minulosti a o lidech bez domova dnes a zítra.

O lidech, kteří již nejsou tam a ještě nejsou zcela ani tady.

O lidech, kteří něco postrádají a zároveň jsou rádi, že nemusejí žít tam, kam stesk po domově vede jejich myšlenky.

Dnes chceme hovořit o lidech vykořeněných.

O lidech – jedno zda černých či bílých, mladých či starých, mužích či ženách, křesťanech, židech či muslimech – o lidech, kteří všichni učinili hluboko v duši tutéž bolestnou zkušenost, kterou spisovatel Jean Améry, uprchlík před nacistickým Německem a přeživší z koncentračního tábora Bergen-Belsen, shrnul prostou, pro jedny utěšující, pro jiné tísnivou větou: „Člověk musí mít vlast, aby jí neměl zapotřebí.“

Německo si letos poprvé připomíná oficiálním celonárodním památným dnem ony miliony Němců, kteří na konci druhé světové války nuceně přišli o svou vlast. Německo se tak poprvé i na vládní úrovni připojuje k světovému dni uprchlíků, který před patnácti lety ustanovilo Valné shromáždění OSN. Zcela existenciálním způsobem patří totiž k sobě – osudy tehdejší a osudy dnešní, smutek a očekávání z tehdejší doby a obavy a naděje do budoucna z dneška.

Přál bych si, aby vzpomínka na tehdejší uprchlíky a vyhnance prohloubila pochopení pro lidi, kteří prchají a jsou vyháněni dnes. A naopak: Konfrontování s vykořeněnými lidmi dneška by mohlo prohloubit naše soucítění s lidmi, kteří přišli o své kořeny tehdy.

Lidé byli ostrakizováni, pronásledováni a vyháněni odjakživa. Z historie známe konflikty mezi lidmi usedlými a nomády, mezi domorodci a přistěhovalci. A v národních státech 19. a 20. století byly menšiny považovány často za potenciálně neloajální, za cizorodé těleso, které bylo potřeba asimilovat nebo vyměnit, vyhnat nebo dokonce zlikvidovat. Po jistou dobu politika ve výměně obyvatel dokonce spatřovala osvědčený prostředek pro řešení konfliktů.

Takzvaný „transfer obyvatelstva“, transfer milionů Němců z Východního Pruska, Pomořanska, Slezska, Čech, Bačky a z mnoha dalších oblastí střední a jihovýchodní Evropy, se i spojeneckým šéfům vlád Churchillovi, Trumanovi a Stalinovi jevil jako adekvátní reakce na smrt a teror, kterými nacistické Německo zavalilo kontinent. Když pro něj Postupimská konference v srpnu roku 1945 vytvořila právní základ, byl však už dávno skutečností: z německého východu, Polska, Československa, Maďarska, Jugoslávie, Rumunska již utekly nebo byly vyhnány miliony Němců. A to, co se mělo uskutečnit „spořádaným a humánním způsobem“, se v realitě stalo noční můrou.

Nejprve utíkali před válkou. V mrazivé zimě se průvody žen, dětí a starců prodíraly po zacpaných silnicích a přes praskající ledy, ostřelovali je z letadel a valila se přes ně fronta. V Baltském moři klesaly po zásazích torpédy a bombami ke dnu lodě zcela přeplněné uprchlíky. Bylo znásilněno nespočítaně žen.

Pak se mnozí z těch, kteří zůstali ve staré vlasti, stali oběťmi nenávisti a odplaty: zbavení práv, vyvlastnění, věznění, týráni, vysílání na pochody smrti, vraždění, internování, posílání na nucené práce, nejprve zdánlivě „divoce“, potom údajně „spořádaně“ vyhánění, jako „živá reparace“ odvlékání do pracovních táborů v Sovětském svazu. Poslední z nich se vraceli teprve v letech 1948 až 1955.

„Pokud by svědomí lidstva ještě někdy mělo získat cit,“ prohlásil velký humanista, britsko-židovský nakladatel sir Victor Gollanz v roce 1947, „zůstane toto vyhánění jako věčná ostuda v paměti všech, kteří jej iniciovali nebo se s ním smířili. Němci byli vyhnáni, ale ne prostě jen bez přehnaných ohledů, ale s nejvyšší představitelnou brutalitou.“

Statisíce lidí zahynuly ve válečných operacích, v důsledku nemoci, hladu, znásilnění, ale také vysílení a nucených prací v poválečném období. Celkem ztratilo na konci druhé světové války svou vlast v důsledku útěku nebo vyhnání 12 až 14 milionů Němců. Počet obyvatel v oblastech, které se později měly nazývat Spolková republika Německo a Německá demokratická republika, vzrostl téměř o 20%.

Právě dnes bychom si měli znovu uvědomit toto: útěk a vyhnání nezmění jen životy lidí, kteří jsou přijímáni, ale i těch, kteří je přijímají, nejen těch „nových“, ale i „starých“ obyvatel země nebo území.

Vzpomínka na útěk a vyhnání Němců byla v naší společnosti vždy těžká a téměř vždy emociální. Protože náš postoj k utrpení Němců byl

a zůstal spjat s naším postojem k vině Němců. Trvalo desetiletí, než jsme – opět – mohli vzpomínat na utrpení Němců, protože jsme vinu Němců přestali vytěšňovat.

Cesta k tomu byla dlouhá a ne vždy přímá.

V sovětské okupační zóně a v NDR bylo zakládání nezávislých uprchlických organizací od začátku zakázáno. Vzpomínky takzvaných přesídlenců na starou vlast byly nežádoucí. Vyhnání bylo chápáno jako legitimní reakce na nacistickou okupační a likvidační politiku. Kritika znásilňování Rudou armádou a vyhnání Čechy a Poláky byla umlčena. Státní strana SED se již v roce 1950 vzdala německých východních území, když za německo-polskou státní hranici uznala linii Odra-Nisa, což vyvolalo zděšení dokonce i v řadách strany – a o to více samozřejmě mezi mnoha vyhnanci v NDR.

Rezignace ani tabuizace nebo ideologická reinterpretace však nemohly rozptýlit smutek a trauma. „Vystěhování z domova nelze neoplakat,“ napsala v roce 1976 ve svém románu „Vzory dětství“ Christa Wolfová. V patnácti letech uprchla před frontou z východobraniborského Landsbergu, který se dnes jmenuje Gorzów Wielkopolski.

Na západě Německa bylo vyhnání zpočátku politicky zneužíváno jako obžaloba postupu Sovětského svazu, zločinů Rudé armády a křivd páchaných „vyhánějíci“ státy. Svazy vyhnanců se sice záhy zřekly uplatňování násilí a revanšismus, kterého se obávali spojenci, se skoro neobjevil. Křesťanští i sociální demokraté však byli zajedno: „Rozdělení na tři části – nikdy“. Ještě v roce 1963 prohlásil Willy Brandt na Německém sjezdu Slezanů: „Vzdát se území je zrada“.

Němci – a zdaleka ne jen vyhnanci – se tehdy považovali především za oběti.

Širší veřejnost začala měnit úhel pohledu teprve v polovině 60. let. Tento proces výrazně urychlilo tzv. Východní memorandum (Ostdenkschrift) evangelické církve a dopis polských katolických biskupů jejich německým kolegům, který nesl programový nadpis: „Odpouštíme a prosíme o odpuštění“. Varšavskou smlouvou z roku 1970 spolková vláda a – těsnou většinou – i parlament de facto uznal novou západní hranici Polska. Tehdejší debaty v německé společnosti byly bolestné, ale k nalezení nových cest jich bylo třeba.

Mnozí z vás, kteří jsme se zde dnes shromáždili, máte jistě ještě v paměti zklamání, ba dokonce hořkost, s níž celá řada vyhnanců přijala faktické zřeknutí se východních území. Bylo přece jen těžké se v srdci smířit s realitou, a to i proto, že krajská sdružení a strániční politici dlouhé roky bránili nároky a přižívovali iluze. Avšak „nikdo dnes již nemůže doufat, že ztracená území někdy budou zase německá“, uvedla Marion Gräfin Dönhoff. „Kdo by si myslel něco jiného, musel by snít o tom, že je zpět dobude násilím.“ Svazy vyhnanců, které se k

nové východní politice Brandtovy vlády stavěly konfrontačně, se v očích mnohých staly sabotéry nové zahraničně-politické orientace, ba dokonce narušiteli míru.

Od 70. let se Němci postupně učili své utrpení zařazovat do historického kontextu. To, co na nich bylo spácháno, nyní již viděli na pozadí toho, co Němci předtím udělali jiným. Vždyť to bylo právě nacistické Německo, které přineslo do Evropy smrt a zkázu, které způsobilo, že vyhnání, násilí, okupační teror a vyhlazování se staly každodenní zkušenosti mnoha národů v Evropě. A které vypracovalo „Generální plán Východ“, podle kterého měly být celé, údajně méněcenné národy vymazány z mapy a částečně vyvražděny.

Tak jako v dřívějších letech zdůrazňování utrpení Němců sloužilo k jejich vyvinění, uvědomění si viny Němců nyní potlačilo veškerou empatii vůči Němcům. Ztráta vlasti byla do značné míry akceptována jako zdánlivě neodvratný trest za zločiny Němců. Takto smýšleli i mnozí obyvatelé NDR a právě tuto interpretaci se pokusila prosadit strana SED, která v NDR diktátorským způsobem vládla.

Já, který jsem tam bydlel, na to dnes nedokážu myslet bez pocitu jistého studu. Jako většina východních Němců jsem totiž v 50. letech byl docela informován o osudech vyhnanců prostřednictvím vyhnanců v našem okolí nebo západoněmeckých médií. A když si vzpomínám na dlouhá sobotní odpoledne svého mládí, stále mám v uchu časté rozhlasové koncerty na přání v tehdejší německém severozápadním rozhlase. Nesčetněkrát jsem slyšel píseň Východního Pruska a sám pocítil touhu po „zemi temných lesů a křišťálových jezer“, i když jsem sám byl Meklenburčan. Tím méně se dá pochopit, proč jsem já, proč jsme my, místní, později tak ochotně vytěsnili, že za strašlivou, ničivou válku druhí, vyhnanci, zaplatili tak mnohonásobně více než my. Proč jsme začali my, kterým zůstala naše vlast, počítat vlastní zásahy bombardování a mrtvé, abychom se obrnili proti zármutku druhých, kteří k nám přišli. Politickými tezemi jsme se tak zavřeli možné empatii.

Dnes už vím: Kdo se brání pocitům druhého, brání se i vlastním pocitům. Naopak otevřenost vůči utrpení druhých přinese pochopení, přinese blízkost. Měli bychom na to myslet i dnes, když v naší obci, v naší čtvrti nebo v našem sousedství ubytovávají ty, již potřebují ochranu. Pochopení pro utrpení druhého je základním předpokladem vzájemného lidského soužití.

Avšak pochopení pro utrpení druhého v Německu tehdy občas neměli ani synové a dcery uprchlíků a vyhnanců. Mnozí z nich nechtěli o ztraceném domově rodičů a o příbězích jejich útěků ani slyšet. Cítili se trapně, když se na narozeninových oslavách v pokročilou hodinu zanotovaly písně ze staré vlasti a příbuzným se oči zalily slzami. Lásku k vlasti prostě zdiskreditovala nacistická propaganda, u mnohých i romanticky přibarvené filmy s tematikou domova z 50. let a v

neposlední řadě rétorika nejednoho funkcionáře vyhnaneckých svazů. Soucit s vyhnanci byl nezřídka považován za relativizování historické viny, historický revizionismus, za snahu přeměnit pachatele v oběti.

Svůj dočasný obranný postoj naše společnost od počátku 90. let naštěstí postupně opouštěla. Na politické úrovni bylo beztak jasno: Smlouva 2+4 a smlouva o společné hranici mezi Polskou republikou a sjednoceným Německem definitivně potvrdily mezinárodně-právní platnost hranice Odra-Nisa.

Evropa navíc znovu srostla. Lze opět svobodně cestovat do oblastí, které na více než čtyřicet let zmizely za železnou oponou. Od 90. let stály statisíce vyhnanců a jejich dětí před rodnými domy, které už nejsou jejich, před kostely, které už nejsou protestantské, před budovami škol, které už nejsou německé a na parku podobných nebo zdivočelých místech, kde často marně hledali hroby svých příbuzných. A když Německo právě v těchto letech přijalo několik set tisíc uprchlíků před občanskou válkou v Jugoslávii, kladli si mnozí zahanbeně otázku: Jaké máme zdůvodnění pro to, že vlastním matkám a babičkám upíráme empatii, s níž právem pohlížíme na znásilněné ženy v Bosně? Zkušenost aktuálního příkoří přispěla k tomu, že ke křivdám v daleké minulosti přistupujeme s novou empatií.

Člověk, který musí nedobrovolně opustit vlast, v sobě často po celý život nese ránu, která se zhojí jen na povrchu a znovu a znovu se otevírá. A tak jsme se naučili respektovat, co kulturoložka Aleida Assmann zformulovala následujícími slovy: „Existuje něco jako lidské právo na vlastní vzpomínku, které lze jen těžko sprovodit ze světa cenzurou a tabuizací.“

Günteru Grassovi k tomu, aby si ze srdce vypsál ztracený Gdaňsk, nestačilo ani 800 stránek „Plechového bubínku“. A o 43 let později musel již pětasedmdesátiletý Grass v novele „Jako rak“ zánik vlasti inscenovat ještě jednou. Podobně se od své vlasti nedovedl svými povídkami o Šulákově odpoutat ani Siegfried Lenz. O dvacet let později Mazursko probudil k životu podruhé a i pak se s ním rozloučit dokázal jen násilím: „muzeum vlasti“ nechal vzplanout se všemi exponáty, které po útěku zbyly.

Dnes je také mnoho později narozených, synů a dcer, kteří si, když sami přišli do let, opět připouštějí otázku, kterou kdysi položila Christa Wolf: „Jak se z nás stali takoví lidé, jací jsme teď?“ A tak mnoho desetiletí po oněch událostech zažíváme něco báječného: znovu získáváme empatii. Ti, již přišli na svět později, mají konečně hlubší porozumění pro trauma svých vyhnaných otců a matek, místní konečně mají hlubší porozumění pro své sousedy a přátele, kteří kdysi přišli jako uprchlíci a vyhnanci. A konečně máme úplnou vzpomínku na válku a poválečné období, v níž je místo pro smutek, vinu a stud.

Založení Nadace útěk, vyhnání, smíření v roce 2008, k čemu podstatnou měrou přispěl Svaz vyhnanců, paní Steinbachová, je pro mne důležitým symbolem tohoto vývoje: Útěk a vyhnání Němců vstupuje do historického povědomí celého národa, jsou zařazeny do kontextu, který nás právě neodděluje od našich sousedů, dřívějších protivníků ve válce, ale naopak umožňuje nové smíření.

Po celá desetiletí patřilo vyhnání Němců ve státech střední a východní Evropy mezi ideologicky a politicky instrumentalizovaná témata: na vyhnání bylo nazíráno jako spravedlivý trest za německé zločiny a Západní Německo jako hnízdo revanšismu a revizionismu. Pomocí těchto témat k sobě komunistické vlády dokonce dokázaly připoutat lidi, kteří jim ve všem ostatním hluboce nedůvěřovali.

Teprve po roce 1989, když se otevřely archívy a padly ideologické bariéry, lidé spolu mohli bez překážek komunikovat a zmizel strach z revizí hranic a požadavků na vrácení majetku, mohly na vlastní dějiny začít sebekriticky pohlížet Polsko, Maďarsko a další střeoevropské národy. Takzvané etnické „čistky“ jsou dnes všude – alespoň v Evropě – jako prostředek politiky zdiskreditované, vyhánění minulosti jsou stále více považována za bezpráví. Dokládají to působivé důkazy, například tyto:

- Slovenská národní rada požádala už v roce 1991 karpatské Němce za odpuštění jejich evakuace a vyhnání.

- Władysław Bartoszewski, neúnavný stavitel mostů mezi Polskem a Německem, prohlásil v roce 1995 v Německém spolkovém sněmu: „Zlo na nás spáchané, ani to největší, není [...] ospravedlněním [...] pro zlo, které jsme my sami přivodili jiným.“

- V Maďarsku parlament v roce 2012 ustanovil 19. leden státním dnem připomínky vyhnání maďarských Němců a dunajských Švábů – poté, co Maďarsko již v březnu roku 1990 odsoudilo vyhnání a omluvilo se obětem a jejich potomkům.

- Rumunský parlament odsoudil deportace práceschopných rumunských Němců do Sovětského svazu jako politické pronásledování a nedávno odsouhlasil vyplácení odškodnění i těm Němcům, kteří již nežijí v Rumunsku.

- V České Republice požádalo město Brno při příležitosti 70. výročí takzvaného brněnského pochodu smrti jeho oběti oficiálně o odpuštění. „Připuštění chyb pro nás není tak bolestné,“ uvedla mladá česká spisovatelka Kateřina Tučková, „naopak ho vnímáme jako nutné, očištné.“

Dokud byla Evropa rozdělená, zdálo se skoro nemožné, s čím se dnes setkáváme stále častěji: to, co jako zátěž stojí mezi našimi národy, se již nevytýká před závorku, už si vzájemně nezapočítáváme utrpení za utrpení. Když si lidé povyprávějí své příběhy, je možné ztrátu vlasti prožít jako společnou existenciální zkušenost, jako hluboký

vnitřně sdílený prožitek s druhým bez ohledu na jeho národní nebo náboženskou příslušnost. A německá minulost se také stále více stává součástí dějin Polska, České republiky, Slovenska, Lotyšska a Maďarska – nezřídka je v povědomí Poláků, Čechů a Maďarů živější než v povědomí Němců.

Chtěl bych využít příležitosti dnešního dne k tomu, abych našim sousedům z hloubi duše poděkoval za jejich suverénní gesta a novou důvěru.

Nechuť vůči cizincům tu byla ve všech dobách. Zažíváme to dnes, zažívali jsme to po roce 1945, ačkoliv běženci byli krajané, kteří byli zakotvení v téže kultuře a zčásti ve stejných národních dějinách. Cizí – a takové poučení z toho plyne – je vždy ten, kdo nově přichází do již existující skupiny a je vnímán jako vetřelec. Vždy se najdou důvody, proč si od něj držet odstup nebo jej odmítat.

Uprchlíci a vyhnanci po konci války byli i často diskriminováni, nadávali jim do Poláků, Cikánů, Němců s ranci nebo holých zadků, byli ocejchováni jako zaostalí, kteří se prý zapletli víc než jiní s nacistickou říší. Pro nedostatek solidarity se tak našlo ještě i cynické odůvodnění.

Tak nějak povědomé jsou mi nejen urážky známé z líčení tehdejších let: téměř nikdo nechtěl svůj dům sdílet s „cizáky“; při obsazování volných míst byli upřednostňováni místní; jen zřídka budily kulturní rozdíly zájem a zvědavost. Ještě dlouhé roky slavili místní své vlastní svátky, sloužili své vlastní bohoslužby a ohrnovali nos nad cizími dialekty a cizími pachy.

Trvalo to dlouho, než se Německo stalo zemí, jež se usmířila sama se sebou. Zemí, v níž si jedni mohli svou vlast ponechat a druzí nově získat. Zemí, v níž se jedni necítí cizí a druzí ostrakizovaní.

Tato zkušenost zdařilé integrace běženců nezůstala osamocena. Západní Německo přijalo v průběhu desetiletí téměř čtyři miliony uprchlíků z NDR. Poskytla nový domov desetitisícům utečenců z komunistických států střední a východní Evropy, navíc i uprchlíkům z oblastí zmítaných občanskými válkami, z vojenských diktatur a rozpadlých států, ať již se jmenovaly Řecko, Turecko, Irán nebo Jugoslávie. Německo má skutečně mnoho zkušeností s uprchlíky a vyhnanci; jsou to pozitivní zkušenosti, ke kterým se ve veřejném diskurzu příliš málo vracíme. Přitom by nám dnes, když čelíme novým výzvám, takovéto ujištění se určitě prospělo.

Ještě nikdy od konce druhé světové války nebylo tolik lidí vyrváno z kořenů jako nyní: Organizace spojených národů právě zveřejnila nové, děsivé údaje o počtu uprchlíků. Na konci roku 2014 bylo na celém světě 59,5 milionů běženců, o 8 milionů víc než o pouhý rok dříve. Ještě nikdy nebylo uprchlíků tolik. V převážné většině se jedná o uprchlíky ve své vlastní zemi; zhruba 40 procent obyvatelstva v Sýrii, statisíce v Iráku, Jižním Súdánu, Kongu a Nigérii. Polovina

všech uprchlíků jsou děti a mladiství do 18 let – to je zvlášť skličující! Dokonce i v Evropě zažíváme masivní nárůst vnitřních uprchlíků. Na Ukrajině se jejich počet vyšplhal na téměř 650.000.

Mnoho běženců zůstává poblíž své vlasti, protože doufají v rychlý návrat. S některými z nich jsem se setkal: se syrskými rodinami v uprchlickém táboře v Turecku. Ale čím dál víc lidí riskuje stále delší, nebezpečnější a dražší cestu k novému začátku: mnozí touží dostat se do Evropy, na kontinent svobody a blahobytu, který má jim a jejich rodinám umožnit lepší život beze strachu, násilí a hladu. S některými z nich jsem se i setkal: například s mladými lidmi ze západní Afriky v táboře na Maltě.

Putují týdny, měsíce a někdy i roky, bez možnosti obrany jsou vydáni na pospas zlodějům, vyděračům a převaděčům. Jsou vykořisťováni, okrádáni, týráni, sexuálně zneužíváni. Riskují svůj život, když se na přeplněných nákladních vydávají přes Saharu a na dezolátních lodích a na k plavbě nezpůsobilých nafukovacích a dřevěných člunech vyplouvají na Středozemní moře. Mnohé útek ještě více traumatizuje.

Uprchlíci dneška jsou nejen politickými následovníky pronásledovaných během nacistické diktatury či vyhnanců z konce války. Jsou rovněž spřízněni volbou s pronásledovanými a zbídačenými lidmi z měst a vesnic 19. století, zde v našem regionu, které nám s velikou naléhavostí připomněl Edgar Reitz kupříkladu ve svém filmu „Druhý domov“. Už jsme téměř zapomněli, že i Německo kdysi bývalo zemí plnou zoufalých a doufajících vystěhovalců. Téměř 5,5 milionu Němců se mezi lety 1812 až 1912 se vydalo navzdory životu nebezpečné plavbě přes Atlantik vstříc nejistému novému začátku v Americe. Prchali před chudobou, utíkali před politickými represemi nebo náboženskou netolerancí – stejně jako mnozí běženci a migranti dnes.

Stojíme před velikou výzvou, výzvou nového druhu a nové dimenze. V posledních pěti letech propuklo nebo se znovu rozhořelo nejméně patnáct nových konfliktů – v Africe, na Blízkém Východě a také v Evropě. Státní struktury celých regionů hrozí rozpadem nebo se již rozpadly. Čím déle trvají občanské války, islamistický teror, ozbrojené konflikty mezi vládami a rebely nebo separatisty, čím víc se šíří anarchie, chudoba, korupce a bezvýchodnost, tím více lidí bude opouštět své rodiny, přátele a svou vlast. Počet uprchlíků bude – i ve střednědobém horizontu – dále stoupat.

Vzhledem k takto dramatickému vývoji musíme rozšířit zorný úhel našeho pohledu. Uprchlická politika je dávno víc než jen vnitropolitickou otázkou. Uprchlická politika již dávno zasahuje do naší zahraniční, bezpečnostní a rozvojové politiky.

Pojďme začít tím, co by mělo být samozřejmostí: Podle mého názoru je morální povinností všech států Evropy zachraňovat uprchlíky před smrtí ve Středozezemním moři. Přišli bychom o veškerou sebeúctu, kdybychom lidi, kteří jsou unášeni vodami před branami našeho kontinentu, přenechali jejich osudu.

Podle mého názoru by také mělo i nadále být samozřejmou morální povinností všech států Evropy poskytnout bezpečné útočiště lidem, kteří – jak stanovují německá ústava v článku 16a a ustanovení ženevské konvence o uprchlících – jsou z politických, etnických, náboženských a rasových důvodů pronásledováni. Takováto ochrana je dle mého zcela bez diskuse a je naší povinností tak dlouho, dokud se tito lidé nebudou moci vrátit do své vlasti, aniž by jim hrozilo nebezpečí, nebo také zůstat v Německu či na nějakém jiném bezpečném místě.

Německo se v zacházení se žadateli o azyl poučilo: Dnes na nárůst počtu uprchlíků reagujeme úplně jinak než ještě před dvaceti lety. Mám radost z toho, kolik účasti projevují mnozí občané naší země vůči uprchlíkům před občanskou válkou a politicky pronásledovaným, v kolika případech se jich ujímají, předávají jim jazykové znalosti, doprovázejí žadatele o azyl na úřady, poskytují ubytování. Vidět utrpení druhých – v naší zemi se nám zostřil zrak a toto by nás mělo potěšit, ať tento proces dalšího učení a dalšího rozvoje nikdy nekončí.

V diskusi o zacházení uprchlíky je toho třeba ještě mnoho vyjasnit. Nejprve si musíme ujasnit fakta. Téměř polovina žadatelů o azyl nyní ještě přichází ze zemí západního Balkánu, které zákonodárci navzdory pochybnostem mnohých již zčásti zařadili mezi bezpečné země původu. Procento uprchlíků z této oblasti, kterým je azyl udělen, se pohybuje mezi 0,1 až 0,2 %. Druhá polovina žadatelů o azyl v Německu však pochází ze zemí, v nichž vládne válka, teror nebo diktatura – momentálně především ze Sýrie, Eritreje a Iráku. Procento udělených azylů činí v případě těchto zemí sedmdesát až více než devadesát procent.

Vedle mnoha muslimů a křesťanů jsou mezi nimi i jezídové. Lidé, které vyhnali z jejich vesnic, nutili k přestoupení na víru nebo platit výpalné. Jejich děti na útěku umíraly žízní a hlady, jejichž ženy prodávali jako kořist. Jsou mezi nimi nezletilí bez doprovodu, děti a mladí, kteří přišli o příbuzné v ozbrojených konfliktech nebo na útěku. Ti všichni hledají svobodnou a bezpečnou zemi. Zemi, kde by mohli praktikovat svou víru, nikdo je nezneužíval a násilím neutlačoval. Zemi, v níž by mohli sami svobodně rozhodovat o svém životě.

Víme, že Německo ani celá Evropa nemůže nabídnout útočiště a budoucnost všem, kteří by si to přáli. Uprchlíká politika proto musí mít dosah i daleko za hranice Evropské unie. Musíme více než dosud podporovat státy bezprostředně sousedící s krizovými oblastmi. Musíme se více než dosud starat o zajištění stability zemí severní Afriky

a zejména také západního Balkánu. A protože tu máme i pana spolkového ministra zahraničí, chtěl bych s velkým uznáním hovořit o snahách německé spolkové vlády, která v této tak složité oblasti vyvíjí stále nové a nové aktivity. Děkuji vám. A konečně se musíme i nadále snažit cíleněji bojovat proti příčinám uprchlictví na místě – avšak s vědomím, že vše, co učiníme, nebude mít valnou naději na úspěch, dokud vlády nevezmou pevněji do svých rukou budování mírové, bezpečné a kvalitní budoucnosti pro své národy.

Zaměříme se proto především na své možnosti v Německu a v Evropě, tady, kde máme přímý vliv a neseme přímou odpovědnost. Sice jsme opět posílili námořní záchrannou službu ve Středozezemním moři, spoustu dalších otázek jsme však stále ještě nevyřešili: Jak budeme bojovat proti bandám zločinných převaděčů? Jak vypadají nové, bezpečné formy uznávání uprchlíků? Jak budeme uprchlíky v Evropě spravedlivěji rozdělovat a jak bude vypadat azylový systém se stejnými standardy ve všech členských státech? Jak lidsky zacházet s odmítnutými žadateli o azyl? A, také důležité: Jak upravíme vedle azylu migraci?

Stručně řečeno: Jak zajistit, abychom, vzhledem dimenzi tohoto problému, toho dělali víc? A sice víc všeho: víc přijímali a víc pomáhali, ale zároveň lépe řídili, rychleji rozhodovali a, ano, i důsledněji odmítali – abychom mohli nadále přijímat ty, kteří více než jiní potřebují naši pomoc a k jejichž bezvýhradné ochraně jsme se zavázali.

V poslední době se totiž opět ozývá otázka: Kolik uprchlíků naše společnost vůbec zvládne? Vždyť národ žije z pocitu sounáležitosti, důvěry, ze spolupráce a vzájemného soucítění svých občanů. Uprchlíci a jiní přistěhovalci na jedné straně zvyšují sociální a kulturní rozmanitost a posilují inovativnost společnosti. Proto v těchto případech hovoříme i o obohacování. Na stranu druhou však víme z nejnovějších vědeckých výzkumů, že když počet uprchlíků a přistěhovalců ve velkých aglomeracích narůstá příliš rychle a razantně nebo je dělí příliš velká kulturní vzdálenost, může se vzájemná ohleduplnost a ochota k solidaritě v rámci společnosti i snižovat.

Zároveň však nesmíme podceňovat možnosti uprchlíků a příležitosti pro naši společnost. Neustále si musíme připomínat, jak velký podíl měli uprchlíci a vyhnanci na úspěšné poválečné obnově Německa. Stejného ducha, který usiluje o nový začátek a chce utvářet budoucnost, vidím i u mnoha uprchlíků dneška.

Dnes jsme chtěli hovořit o lidech vykořeněných.

O uprchlících a vyhnancích, o lidech donucených k emigraci.

A vidíme, že se ocitáme uprostřed velikého tématu světové politiky a zároveň vprostřed velikého politického a morálního dilematu.

Při zvažování volby mezi ideály lidskosti a reálnou politikou neexistuje ideální řešení. Takové neexistuje skoro nikdy. V politice se

můžeme rozhodovat jen mezi dobrými a méně dobrými řešeními, někdy dokonce jen mezi špatnými a méně špatnými řešeními. Ale právě toto je politika.

Před sedmdesáti lety dokázalo chudé a zničené Německo integrovat miliony uprchlíků. Neměli bychom se podceňovat. Důvěřujme síle, kterou tato země má. Vždy potřebujeme mít také představu sami o sobě, která nás povede. Sami sebe budeme moci trvale akceptovat jen tehdy, když dnes budeme dělat vše, co je v našich silách. Proč by hospodářsky úspěšné a politicky stabilní Německo nemělo být schopné vidět ve výzvách dneška šance pro zítřek?